

Hrvatsko društvo i začarani krug kriminala¹

RENATO MATIĆ
Hrvatski studiji, Zagreb
e-mail: renatomatic@yahoo.com
ANITA GROZNICA
e-mail: agroznica@net.hr

UDK: 343.97(497.5)
316.624
Pregledni rad
Primljeno: 12. svibnja 2008.

Rad problematizira razinu društvene pojavnosti i prihvaćenosti različitih oblika devijantnosti u hrvatskom društvu te širenje uvjerenja o kriminalu kao isplativom sredstvu pri postizanju ciljeva s jedne, a o poštenju i znanju kao neisplativim mogućnostima s druge strane.

*Upotrijebit će se pojam **začaranog kruga**, korišten u sociološkim teorijama o siromaštvu, koji ovdje podrazumijeva borbu protiv kriminala uporno vođenu onom istom logikom koja je i omogućila njegov rast. Taj se rast kriminala može opisati kroz četiri stadija: od početne razine ekscesa; preko organiziranog kriminala u još prihvatljivoj mjeri u razvijenim pravnim sustavima (država koja ima svoju mafiju); do razine društva bez izgrađene pravne države (mafija koja ima svoju državu); pa sve do društva u kojemu devijantne norme i vrijednosti kreiraju društvene odnose.*

*Pri tome će se idealtipski koristiti pojam **dobro uređenoga društva**, preuzet iz teorije Johna Rawlsa. To je društvo sa stabiliziranom demokratskom procedurom i djelotvornom pravnom državom, u kojemu kriminal pokreće mehanizam represije počinitelja, što stvara dojam o neisplativosti zločina. Djelotvornost sankcija u stabilnim društvenim uvjetima ima višestruki preventivni učinak na kriminal. Ostane li pojedinačna devijantnost nekažnjena ili se kriminal opravdava u ime "viših ciljeva", eksces će postati redovitim pojavom. Ako materijalna dobra stečena prijevarom ostanu u rukama prijestupnika, vrline poput marljivosti i pravednosti ne mogu biti prepoznate kao djelotvorne na putu prema ciljevima. Potencijal za iskorak iz "začaranog kruga" prebiva u društvenim akterima s većinom društvene moći, u političkim elitama koje političku moć trebaju usmjeriti harmonizaciji ekonomskog i kulturnog kapitala s humanim potencijalima te tako stvoriti poticajnu društvenu klimu.*

Ključne riječi: DEVIJANTNOST, KRIMINAL, RAWLS, ZAČARANI KRUG, DOBRO UREĐENO DRUŠTVO

UVOD

Za višedimenzionalno razumijevanje kriminala u društvenoj stvarnosti, usporedno s analizom sadržaja društvene devijantnosti, pojedinačnih kriminalnih aktivnosti i strukturalno tlačnih uzroka, potrebno je promisliti i perspektivu samih kriminalnih aktera. Ta perspektiva podrazumijeva opredijeljenost za kriminal kao prihvatljiv i jednostavan put kojim se relativno bezopasno, bez neprihvatljivih ili čak ikakvih sankcija, ostvaruju željeni ciljevi².

¹ Rad je u svom inicijalnom obliku predstavljen u sklopu Nacionalnoga sociološkog kongresa održanog u Splitu 30. – 31. 3. 2007.

² O objašnjenju kolektivne odgovornosti kao kolektivnih učinaka u terminima moralne odgovornosti individuuma piše Sadler (2007). Koristi se Rawlsovim razlikovanjem opravdavanja socijalne prakse nasuprot opravdavanja konkretnog čina koji pripada određenoj praksi, pri čemu veću odgovornost daje organizacijama koje reguliraju socijalne prakse.

Pritom se pojam *začaranog kruga*, koji se u sociologiji spominje u teorijama o siromaštvu³, ovdje odnosi na stanje u kojemu se borba protiv kriminala uporno pokušava voditi *onom istom logikom* koja je i omogućila njegov razvoj (kalkulacija troškova i koristi usklađena s parcijalnim i individualnim nasuprot zajedničkim i općim interesima⁴, kao i instrumentalizacija kriterija političke moći u procjeni društveno prihvatljivog i neprihvatljivog, zakonitog i kriminalnog tj. kaznenog djela...). Taj se razvoj može promatrati kroz četiri faze. Početna je “razina ekscesa” na kojoj formalna i neformalna socijalna kontrola ne dopuštaju razvoj tolerancije za kriminal i njegove nositelje. Drugi je potom stadij još prihvatljiv u razvijenim pravnim sustavima te podrazumijeva razmjerno djelotvorne i stabilne kriminalne organizacije, ali bez presudnog utjecaja na političko, ekonomsko i kulturno područje društvene stvarnosti, što se popularno prozvalo “državom koja ima svoju mafiju”, dok treća razina podrazumijeva organizirani kriminal koji poput mreže prožima sva područja društvenog života, a tek pojedinačni akteri ili ono što je ostalo od nekorumpiranoga pravnog sustava vode neravnopravnu borbu sa sveprisutnom “hobotnicom” koja se često naziva “mafijom koja ima svoju državu”. Zadnja razina količinom brutalnih kriminalnih akcija ne mora nužno nadvladati prethodnu razinu, nego naprotiv može izgledati kao prilično “uređena i umivena društvena stvarnost”, ali zato devijantne norme i vrijednosti stvarno i dugotrajno kreiraju društvene odnose, s tek ceremonijalnom prisutnošću alternativnog nedevijantnog modela, uz kojega ne egzistira značajan presedan ili primjer na osnovu kojega bi se mogla pretpostaviti isplativost znanja, stručnosti, pravednosti i solidarnosti. Opisni naziv za takvu društvenu stvarnost mogao bi glasiti društvo s **devijantnom društvenom strukturom i devijantnim kulturnim obrascima**⁵.

U idealizirano pojmovnom smislu, dobro uređeno društvo John Rawls definira kao stabilno i homogeno društvo u kojem koncepciju pravednosti kao pravičnosti⁶ građani

³ Već se u ranim teorijama o siromaštvu ističe da iako su dimenzije siromaštva brojne, tvore međusobno povezanu mrežu obespravljenosti. Tako se o siromaštvu često govori kao o sistemu povratne sprege ili kao o začaranom krugu. O temi se može vidjeti i u članku koji potpisuju Paul Mosley i Arjan Verschoor (2005) pod naslovom “Risk Attitudes and the ‘Vicious Circle of Poverty’”. Valja napomenuti da se ovakve teorije orijentiraju na pitanje održavanja siromaštva, a ne njegova nastanka.

⁴ Ovdje se valja ograditi od shvaćanja općega kao tiranije većine, od koje se i Rawls žestoko ograđuje. Svaka je osoba naime odjelita, a ne broj u računici društvenih interesa. Ipak, možemo govoriti o općem u legalističkom smislu i u smislu jednakosti, prava i sloboda. O problematici općeg i pojedinačnog u ovome diskursu, posebice povezano s Rawlsovom teorijom, pisali su, primjerice, Micah Lott (2006) kroz vizuru javnog razuma u političkom prostoru djelovanja, potom David Martinson (2006) piše o mogućnosti uposlenja Rawlsove teorije pri promišljanju ograničavanja moći većine, dok Pauline Kleingeld (2006) brani državni pluralizam. Jeremy St John (2007) raspravlja o reflektivnom ekvilibriju kao konsenzusu između različitih etičkih doktrina koje na različit način u fokus stavljaju opće i pojedinačne interese. K tome, Richardson (2006) piše o odnosu Rawlsove teorije ugovora i inovacije vela neznanja te društvene pravednosti prema osobama s invaliditetom, dok Gentry (2007) kao protestantski evanđelik naglašava u svome članku da u Rawlsovoj teoriji nema potrebnih resursa za održivu toleranciju pri moralnom donošenju odluka. Korišteni su članci svaki iz svog očišta pridonijeli raspravi o općem i pojedinačnom u liberalističkoj i drugim teorijama.

⁵ Ovakva neuređena društva John Rawls naziva *outlaw societies* ili se koristi sintagmom *benevolent absolutisms*, u *Theory of Justice* (1973) primjerice.

⁶ Amit Ron u svome članku “Rawls as a Critical Theorist” (2006) govori o pojmu pravde kao pravičnosti u smislu sklopa idealizirajućih “zrcala” te tvrdi da koncepcija ne može poslužiti kao model za izgradnju idealnog društva.

prihvaćaju kao obuhvatnu moralnu doktrinu, na isti način kao što u dobro uređenom društvu povezanom s utilitarizmom građani kao obuhvatnu moralnu doktrinu prihvaćaju utilitarizam s njegovim načelom korisnosti. Iako homogeno, to je društvo dakako “pluralističko društvo čiji članovi pripadaju različitim vjerama, etničkim skupinama i kulturama, u kojemu su se sve te različite skupine sporazumjele o shemi načela za koju žele da bude u osnovi njihovih najvažnijih ustanova” te “ipak postoji opće suglasje o toj skupini načela i građani su tim načelima privrženi”, kaže Rawls te nastavlja sa zaključkom da je takvo “društvo dobro uređeno te, mada ono nije postiglo društvenu harmoniju (ako je uopće poželjna), ono ima dovoljno pravedan sustav da bi među pripadnicima društva postojalo građansko povjerenje, tako da su ljudi koji u njemu žive uvjereni da je udruživanje moguće” (Rawls, 1993:12–13). U društvenoj stvarnosti koja bi opravdala naziv dobro uređenog društva, kriminalni čin u najvećem broju slučajeva pokreće mehanizam društvenog odgovora i represije nad počiniteljima⁷, što stvara dojam o neisplativosti zločina. Ovaj će se rad baviti pitanjima potiče li životno iskustvo u hrvatskom društvu kriminal ili ga obeshrabruje te na kojoj se razini tolerancije kriminala nalazi hrvatsko društvo, kao i pruža li hrvatsko društvo dodatnu motivaciju članovima društva koji svoje ciljeve žele ostvariti nepoštenim i kriminalnim djelatnostima ili pak onima koji pokušavaju živjeti na načelima humanosti, poštenja i marljivosti. Zanimat će nas i koje se od spomenutih razina kriminala isprepleću u hrvatskoj društvenoj stvarnosti te prevladavaju li s aspekta pravednosti, solidarnosti i uvažavanja osobe funkcionalni ili disfunkcionalni društveni ciljevi. Jesu li društveni odnosi u hrvatskom društvu strukturirani tako da obeshrabruju bezakonje ili su usmjereni njegovoj promociji?

Kako bi se analizirala opravdanost pretpostavke da je hrvatsko društvo u začaranom krugu devijantnosti, u prvom će se poglavlju raščlaniti aktualno stanje kako bi se omogućilo prepoznavanje najraširenijih oblika kriminalnih aktivnosti i posljedičnih oblika devijantnosti u društvenoj stvarnosti. Riječ je ponajprije o korupciji te o nerazriješenim nedjelima političkog i ekonomskog ratnog profiterstva, o čemu će biti govora u drugom poglavlju. Na te se pojave naslanjaju i iz njih se razvijaju drugi javni oblici devijantne “inovacije”⁸, koja prije proizvodi i obnavlja nepovjerenje u institucije pravnog sustava, njihove norme i standarde, čime se nastavlja obnova nepovjerenja u pravnu državu uopće⁹. Osim toga, značajno je prisutno nepovjerenje političkih aktera prema vrijednostima profesionalnog znanja i stručnosti, kao i prema njihovim društvenim nositeljima i agensima. Poslije pokušaja prepoznavanja društvenih procesa koji

⁷ U članku “Compensation and Reparation as Forms of Compensatory Justice” (2006) Haig Khat-hadourian govori o problematici pokretanja mehanizma represije kad je počinitelj sama država.

⁸ Spomenuti je pojam preuzet iz Mertonove teorije strukturalnog pritiska.

⁹ Ovdje se nameće potreba za spominjanjem logike priključivosti. Iako se analitički misaono odvajaju koncepti strukture i funkcije te se zadržava stav o brojnim mogućim scenarijima iz plejade funkcionalno ekvivalentnih mogućnosti, zahvaljujući kojima svijet nije po nužnosti ovakav kakav jest, strukture su ipak trajne i grade ih ponovljivi događaji. Ipak slučajno pokretanje jednog događaja uređuje buduće potencijalne događaje po načelu priključivosti na ono postojeće. Pojam takve priključivosti uveo je u jednom smislu još Emile Durkheim u svojim “Elementarnim oblicima religijskog života” (1982), a o takvoj struji razmišljanja vidjeti i Luhmannovu “Teoriju sistema” (1981) i “Znanost društva” (2001), kao i Foucaultovu “Riječi i stvari” (2002) te “Arheologiju znanja” (1989).

pogoduju kontinuiranoj reintegraciji devijantnosti i kriminala u hrvatskom društvu, pozornost treba usmjeriti prema kontekstualnim obrascima, ponajprije onima s područja kulture, koji stvaraju okružje za sklonost devijantnim i kriminalnim metodama kako bi se ostvarili individualni ciljevi, s osobitim naglaskom na sve rašireniju sklonost vatrenom oružju¹⁰ koje možda najjasnije svjedoči o nepovjerenju u institucionalne i pravne metode ostvarenja društvenih ciljeva. Konačno, u petom će se poglavlju razmatrati potencijali za proboj iz začaranog kruga devijantnosti.

STUPANJ PRIHVAĆENOSTI RAZLIČITIH OBLIKA DEVIJANTNOSTI I KRIMINALA U HRVATSKOM DRUŠTVU

U stabilnim društvenim uvjetima sankcije obeshrabruju kriminal, ali i pomažu u ostvarenju višestrukih preventivnih učinaka. Tako **kazneno djelo uključuje mehanizam pravnih akcija, ali i javnu osudu kao moralni odgovor javnosti**, što u sinergijskom smislu ne ostavlja dvojbu oko toga isplati li se kriminal ili ipak ne. Nasuprot tomu, društvena stvarnost u kojoj mehanizmi formalne socijalne kontrole dopuštaju pojedinačnoj devijantnosti da ostane nekažnjena, ili se kazneni progon namjerno izbjegava kako bi se potom neki kriminalni čin pokušao opravdati ratnim okolnostima ili u ime “viših ciljeva” poput “stvaranja države”, otvara se široki prostor mogućnosti da pojedinačni eksces postane redovitom pojavom. Nepoželjni i sramotni primjeri vremenom postaju poželjnim uzorima, ratni profiteri pretvaraju se u uspješne poduzetnike a njihovom “sposobnošću” i “u ime razvoja”, članovi društva koji su desetljećima stvarali društvena dobra, preko noći ostaju bez svog udjela i bez radnih mjesta. Istodobno drugi, napose mlađi, članovi društva promatraju i donose zaključke: ako bogatstvo stečeno prijevarom i nasiljem ostaje u rukama počinitelja, ako se takva nedjela ne mogu i ne žele sankcionirati; tada vrline kao što je marljivo učenje, poštenje i pravednost nisu dobar izbor za uspjeh. Naprotiv, donose neizvjesnu budućnost u kojoj opet presudne odluke donose upravo društveni akteri čije su kriminalne aktivnosti i bezobzirnost proizročile trajne strukturalne poremećaje (Matić, 2003).

Na drugoj strani osobe koje pristaju uz društvene obveze i poštuju zakone doživljavaju niz frustracija¹¹. Budući da zakon ne može sustići velike prekršitelje i dužnike, pokradeno društveno bogatstvo, a sada “zajednički dug” vraćaju ostali građani čiji je standard ionako uzdrman bezakonjem. Takvo društvo ne jamči svojim članovima da će

¹⁰ U Hrvatskoj se do 2007. godine u legalnom posjedu građana nalazi oko 360.000 komada vatrenog oružja, dok je u nelegalnom posjedu prema različitim procjenama riječ o broju koji se kreće od 1.200.000 pa čak do 2.000.000.

¹¹ Valja ovdje napomenuti da postoje različiti pogledi na ovo pitanje. Mnogi su zamjerali usredotočenost na institucije i zakone, odnosno pravna jamstva formalnog poštovanja prava i sloboda. Već je Marx dao poznatu kritiku tog razmišljanja, jer ono ne zadire u ključna pitanja samointeresa i rezultirajućih ekonomskih nejednakosti. Slične su kritike dali i G. A. Cohen i David Miller (iako potonja dvojica u nesuglasju oko toga pitanja). O ovim pitanjima vidjeti članak Kennetha Baynesa “Ethos and Institution: On the Site of Distributive Justice” (2006) kao i onaj Sunea Lægaarda “Feasibility and Stability in Normative Political Philosophy: The Case of Liberal Nationalism” (2006). Vrijedilo bi također usporediti ideje koje Rawls smatra kompatibilnima s klasičnim republikanizmom te takvima da mogu odgovoriti na slavnu Marxovu kritiku liberalizma, s kritikom ovakvog stava u članku Andréa De Francisca “A Republican Interpretation of the Late Rawls” (2006).

poštenje i marljivost biti nagrađeni, naprotiv, živjeti u skladu sa zakonom često znači postati žrtvom bezlične i disfunkcionalne birokratske procedure. Na kraju umjesto slike o kriminalu kao rizičnoj i neisplativoj aktivnosti, bezakonje postaje prihvaćenim i priznatim sredstvom bogaćenja i uspjeha. Nasuprot ovim primjerima, u dobro uređenom društvu opasno je i neizvjesno baviti se kriminalom. Osumnjičeni za zločin ne ispunjavaju udarne medijske prostore i termine, ne zahtijevaju, barem ne javno, od predsjednika države objašnjenje i ispriku zbog privođenja (kao svojedobno u interakciji Kutle – Tuđman), niti razmjenjuju s vladinim dužnosnicima političke ocjene i prijetnje (kao u slučaju komunikacije na relaciji Petrač – Sanader). Ne zato što kao građani koji ne bi imali pravo na slobodu (ma kako besmislenog) govora, ili što ne bi bilo moguće (makar negdje doista i nije) osobno poznanstvo političara i osobe koja se veže uz kriminalno podzemlje, nego zato što je skandalozna i po pravnu stabilnost društva opasna sama pomisao na to da osumnjičeni za kriminal i visoki predstavnik izvršne, sudbene ili zakonodavne vlasti jedan drugome mogu bilo što obećati ili dugovati na osnovi svoga društvenog položaja.

Ti primjeri upućuju na društvenu dezorganizaciju čije trajne posljedice za budućnost društva mogu biti umnogome dramatičnije nego što su to prognoze o depopulacijskim procesima¹². Među društveno disfunkcionalnim pojavama koje pogoduju tom obliku društvene dezorganizacije, jedno od svakako najistaknutijih mjesta zauzima korupcija te nemogućnost prevladavanja totalitarističkog naslijeđa, koje se očituje u nesposobnosti oblikovanja strategijskih društvenih ciljeva uz jasne kriterije koji jamče njihovo ostvarenje¹³. Sljedeće će se poglavlje baviti tim problemom.

KORUPCIJA

U *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* stoji da je korupcija, između ostaloga, “podmićivanje, ob. državnih službenika i drugih osoba na utjecajnim položajima; korištenje vlastitog društvenog položaja (funkcije) da bi se prisvojile ili kome omogućile neke protupropisne privilegije i/ili materijalna dobit” te i “materijalna i moralna pokvarenost” (2003), pri čemu ovo zadnje značenje dobro ilustrira konačni učinak korupcije na društvo. Ovdje svakako nije naglasak na karakternoj *kvarnosti* konkretnih osoba koje nude i primaju mito, nego na razočaranosti građana koji trpe nepravdu, na njihovu nepovjerenju u državu koju personificiraju političke elite i državni službenici te na društvenim odnosima koji osiguravaju plodno tlo za korupciju, kao i na posljedicama koje pogađaju korumpirana, tj. *kvarna* društva.

Stupanj korupcije svakako je moguće opisati kao pokazatelj stupnja djelotvornosti države kao institucije s jedne te povjerenja članova društva u državu i ostale društvene institucije s druge strane.

¹² Ne misli se pritom da je depopulacija hrvatskog stanovništva uistinu dramatičan problem per se, ali je kao takav konstruiran političkim govorom te je vrlo bitan čimbenik većine političkih programa ili, bolje reći, parola. Depopulacija je relativan problem i ograđujemo se ovdje od kritika koje navode, primjerice, mogućnost imigracije.

¹³ O slojevitosti problema ostvarenja ciljeva i legitimacije putem proceduralne birokracije vidjeti knjigu Niklasa Luhmanna “Legitimacija kroz proceduru” (1992).

Kao i sve društvene institucije, i državu je moguće objasniti funkcionalistički, tako što postaje i postoji samo ako trajno ostvaruje svrhu svog postojanja, a to je ispunjenje potreba članova društva¹⁴. Za razliku od neformalnih društvenih skupina i neformalne komunikacije među članovima društva, pravila institucionalnog djelovanja ne dogovaraju se od slučaja do slučaja ili pri svakom susretu iznova, niti su zasnovana na trenutačnom raspoloženju službenika i građana koji se susreću (Weber, 1976). Pravila su utemeljena na relativno stabilnim legaliziranim normama i njihova provedba jamči ostvarenje konačnog cilja, u formalnom smislu¹⁵. Držeći se tih formaliziranih normi, službenik ispunjava svoju ulogu, a to je visokostručna usluga koju pruža svakom građaninu – klijentu, jer osim toga upravo tom građaninu duguje i lojalnost kao prema jedinom istinskom poslodavcu koji ga izravno plaća putem poreza. Povjerenje članova društva u državu i njezine institucije svodi se zapravo na relativno stabilan stupanj izvjesnosti da će svaki građanin za svaki zakonom predviđeni korak koji će učiniti u odnosu prema bilo kojoj društvenoj instituciji ostvariti pravo koje mu zakonito pripada.

Nepovjerenje u taj mehanizam rezultat je nesigurnih i maglovitih odnosa koji ne nude izvjesnost ishoda, nego upravo suprotno, da se za svaku uslugu mora predvidjeti nekakav alternativni put jer predviđeni i zakonom utemeljeni put ne donosi očekivani rezultat. Taj se alternativni put uglavnom svodi na neformalne poticaje, kao i poneku dodatnu izvaninstitucionalnu aktivnost (preporuku, prijatnju, ucjenu, protuuslugu, “nagrađu”) kako bi se konkretna usluga ostvarila.

Idući aspekt pristupa korupciji kao nemoralnoj i protupravnoj pojavi su učinci, tj. posljedice koje korupcija može imati po društvo. Zahtijevati, primati i davati mito za uslugu koju je netko po definiciji svog posla dužan pružiti i za to prima plaću, moguće je ostvariti u društvima koja već proživljavaju “moralnu eroziju” (Županov, 1995) u kojima je zamagljen ili zagubljen smisao postojanja neformalnih i formalnih normi, kao i zajedničkih vrijednosti iz kojih se sve norme deriviraju.

Prvi konkretan učinak korupcije na neko društvo trajno je produbljivanje moralne erozije na institucionalnoj razini, tj. daljnje progresivno unošenje nereda i neizvjesnosti u očekivanja koja članovi društva imaju prema institucijama te odgovora i usluga koje dobivaju zauzvrat.

Potom slijedi legitimacija bezakonja i to najprije kao alternativnoga, a ubrzo i kao poželjnog puta prema ostvarivanju društvenih ciljeva.

¹⁴ Treba napomenuti, primjerice, sistemsku vizuru što se tiče problema svrhe, jer ona naglašava da se, kad jednom nastane, sistem održava unutarnjim diferenciranjem te je sposoban sam stvoriti svoje svrhe usmjerene svom opstanku i samoodržanju. Iako je ovdje u fokusu boljitak građana, u smislu da se nastoji pružiti poticaj za obeshrabrenje kriminala, ne treba smetnuti s uma da se različite svrhe mogu prikazati zamaskirano. Tako je s liberalizmom slučaj to da tobožnje nastojanje da se postigne ravnopravnija ekonomska distribucija putem *trickle-down* efekta tjera zakinutije građane da u stvari trpe trenutačnu neravnopravnu poziciju zbog budućega većeg dugoročnog boljitka. Potrebe se građana tako mogu istodobno proklamirati kao najvažnija svrha, a realno potirati zbog društvenih interesa.

¹⁵ Treba naglasiti da se misli samo na formalni smisao, jer takav stav sam po sebi ne pita primjerice o društvenoj nepravdi i kako je dokinuti, nego brine o postojanju pravnog mehanizma kojem se građani mogu utjecati u slučaju nepravde. Taj mehanizam ima moć presuditi o (ne)pravdi. Usporediti u vezi s ovim i Rawlsovo odbacivanje normativnoga političkog realizma u *The Law of Peoples* (1999) te Santurrijevu (2005) kritiku spomenutoga tvrdnjom da je to odbacivanje u tenziji s Rawlsovim pristajanjem na normativnu političku realnost.

Konačna očekivana posljedica je društvena dezorganizacija ili gubitak integracijskih činitelja društvene zajednice¹⁶. jednostavno rečeno: korupcija je siguran put nekog društva prema gubitku ekonomskoga, kulturnog i političkog suvereniteta, tj. prestanku postojanja društva kao nacionalne zajednice. Ovdje je moguće prepoznati svojevrsan paradoks, naime jačanje korupcije redovito prati upravo ona društva koja su netom prošla proces osamostaljenja te potom ostvarila državni suverenitet. Koliko god je u tim sredinama s jedne strane naglašeno prisutan apokaliptični diskurs o prijetnjama nacionalnim interesima, političke se elite u praksi pokazuju nedoraslim čuvarima nacionalnog suvereniteta, jer ne prepoznaju istinsku opasnost koja se krije u korupciji i kriminalu.

Postoji niz primjera suvremenih društava u kojima su se primijenile učinkovite strategije borbe protiv kriminala i korupcije, ali za sve je slučajeve prepoznatljiv zajednički nazivnik: kritična masa političke volje. Odluka da se koncentrirana moć preusmjeri s ostvarivanja partikularnih i pojedinačnih ciljeva prema zajedničkoj strategiji funkcionalnoj za društvo u cjelini¹⁷. U tom je slučaju poželjan i realno očekivan rezultat izgradnja učinkovite i poticajne normativne strukture, u minimalnom smislu, te isključivanje ispolitiziranog utjecaja iz institucija čije se djelovanje nužno temelji na profesionalnosti. Nemogućnost toga presudnog iskoraka iz totalitarne tradicije, i uspostava demokratskom procedurom strukturiranih društvenih odnosa iduća je nepremostiva zapreka izlazu društva iz začaranog kruga kriminala, kojom se kao kontinuirana posljedica ostvaruje obnavljanje nepovjerenja članova društva u mogućnost ostvarenja legalnih ciljeva legalnim i moralno prihvatljivim sredstvima. Što sprječava uspostavu pravne države i dokidanje korupcije u hrvatskom društvu? Odgovor glasi: politički utjecaj u profesionalnim strukturama.

NEPOVJERENJE U PRAVNU DRŽAVU I DEPROFESIONALIZACIJA DRŽAVE

Iako hrvatsko društvo još nije potpuno transformirano iz totalitarnoga u demokratsko, privid istinske demokracije relativno se uspješno obnavlja redovitim demokratskim izborima, slobodom izražavanja nezamislivom proteklih desetljeća, kao i mogućnošću

¹⁶ Čini se da je implicitna pretpostavka ovakve tvrdnje uvjerenje o pozitivnosti stabilnosti i integracije. Postoje, međutim, alternativna rješenja ovoga problema, primjerice putem odvajanja ljudi i stvaranja dodatnih granica među njima, koliko god da nam to zvučilo nepoželjno. Alternativni prijedlozi mogu se naći, primjerice, i u članku Jamesa Wilsona "Transhumanism and Moral Equality" (2007), koji supostavlja pitanje jednakosti i omogućenja ostvarenja ljudskih talenata i sposobnosti. O umnoj spremnosti na takvo rezoniranje u vizuri alternative i skeptičnosti vidjeti članak Bryana Francesa "When a Skeptical Hypothesis is Live" (2005).

¹⁷ Pritom bi ipak trebalo pokazati suzdržanost kad je riječ o funkcionalnoj cjelovitosti. Ako je ona u pitanju, posrijedi su opće tvrdnje formalnog karaktera koje nalikuju nekoj vrsti preduvjeta pa se u tom smislu može govoriti o cijelom društvu. Pritom se misli na potrebu ukidanja korupcije koja kompromitira proceduru na štetu vlastite partikularne okorištenosti, jer liberalistička pravda traži proceduru i legitimaciju kroz proceduru. Ipak, to ne znači da druge ne toliko vidljive opresije i dalje mogu nastajati, jer procedura također može iznaći postupak potreban upravo određenoj svrsi. Osim toga, poststrukturalistički idejni prostor Derride i Foucaulta posvjedočio je opresivnu prirodu velikih unificirajućih koncepcija. Rawls pak u svom kasnijem djelu, *Politički liberalizam* (2000), proširuje svoje prijašnje ideje o pravdi na političku sferu, fokusirajući se na pitanje pravde u pluralističkim društvima.

verbalne kritike baš svakoga javnog aktera. Unatoč svemu tome, demokracija je još uvijek nedostižna u mjeri koja bi jamčila vladavinu prava i društvo bez korupcije. Nedostižna, koliko je svim političkim akterima u Hrvatskoj nezamislivo da se odreknu privilegija utjecaja na stručne i profesionalne službe, prije svega unutar državne uprave.

Redovita pojava poslije svakih parlamentarnih izbora je otpuštanje ili pomicanje kadrova koje se za razliku od uređenih demokracija ne zaustavlja na unaprijed dogovorenoj kvoti dužnosnika, nego se smjena i pomicanje djelatnika obavlja prema političkim potrebama nove garniture i uglavnom svako, pa i najniže, rukovodeće mjesto može biti zahvaćeno. Kriterij “političkih potreba” uključuje rodbinu, prijatelje ili osobe iz iste stranke kojima se bez obzira na obrazovanje i prijašnje iskustvo dodjeljuju postojeća ili se jednostavno izmisle nova radna mjesta koja nerijetko podrazumijevaju službeno vozilo, mobitel, kreditnu karticu itd. Izgovor i opravdanje je da su prijašnje strukture činile isto, međutim za razliku od tada, sada se konačno postavlja stručni kadar. Pozornost javnosti i medija traje razmjerno kratko, dok u prvi plan ionako dolaze tek neki “posebni” slučajevi, ali nikada ne postaje upitnim političko imenovanje i postavljanje kao načelo kadroviranja.

Posljedice ovog problema, o kojemu se rijetko govori – dijelom zbog nepoznavanja modela stručnog popunjavanja radnih mjesta i navike da tako “mora biti”, a dijelom zbog straha za radna mjesta i nedovoljnog samopoštovanja zaposlenih – mogu se promatrati na više razina. U tako nestabilnim okolnostima bez postojanja stručnih kriterija uspješnosti, sve vrijeme, osobito mjeseci prije i poslije parlamentarnih izbora, zaposleni u različitim ministarstvima trpe psihološki pritisak koji se već i kod nas jasno definira kao *mobbing*, tj. zloraba moći, uznemiravanje i zlostavljanje na radnom mjestu. S obzirom da prevladavajući kriterij političke potrebe i podobnosti ne dopušta razvoj kriterija stručnosti i profesionalnosti, nemoguće je spoznati što je dobro a što loše obavljen posao, jer ta procjena uglavnom ovisi o raspoloženju i nejasnom stručnom znanju politički postavljenih rukovoditelja. Ukupni rezultat kontinuiranoga političkog kadroviranja postaje vidljiv kao sustavna deprofesionalizacija hrvatskog društva, koja hrvatsko društvo gura puno ozbiljnije i dalje od demokratskih uzora kojima teži, nego što to mogu izraziti statistički rezultati i procjene i najkompetentnijih međunarodnih institucija. Kao primjer može poslužiti institucija policije¹⁸ o čijoj profesionalnosti izravno ovisi sigurnost građana. U policiji dosad nije uspostavljen jasan kriterij napredovanja u službi koji bi svakom zaposlenom jamčio jednaku mogućnost upravljanja vlastitom stručnošću i karijerom. Uspješno obavljanje policijskih dužnosti, trajno obrazovanje i stručno usavršavanje nisu jamstvo vertikalne pokretljivosti u službi, a nerijetko se uopće ne uvažavaju. Poslije parlamentarnih izbora događaju se s profesionalnog aspekta zbunjujuće promjene, horizontalni i vertikalni pomaci, umirovljenja, a potom i postavljanja na rukovodeća mjesta osoba koje nemaju primjereno obrazovanje, stručno iskustvo, ali su povezane (rodbinski ili stranački) s osobama iz izvršne ili parlamentarne vlasti. Sve to destruktivno utječe na radnu motivaciju zaposlenih u policiji, a time izravno na sigurnost građana i društva uopće. Takva se pesimistična stvarnost zama-

¹⁸ Opširnije vidi u članku Barryja Vaughana “The provision of policing and the problem of pluralism” (2007).

gljuje podacima o statističkom prikazu kriminala i postotku rješavanja nedjela, koji uglavnom ne odstupaju od europskih demokracija, što je političkim akterima dovoljan pokazatelj da građansku sigurnost ocjene visokom ocjenom. Nasuprot tomu, stručnjaci iz samoga policijskog sustava upozoravaju i najavljuju slom profesionalne strukture, ako se politički utjecaj i unutarnje kadrovanje ubrzo ne uredi prema uzorima dobro organiziranih zapadnoeuropskih policija.

Idući primjer i posljedica trajne i sustavne deprofesionalizacije već je legendarna sporost i nedjelotvornost hrvatske administracije, na koju uporno upozoravaju inozemni gosti: ne samo turisti, potencijalni partneri i ulagači, nego i analitičari i poznavatelji domaćih prilika. Nepostojanje transparentne motivacije i jasnih modela upravljanja osobnom profesionalnom karijerom ne samo kad je riječ o državnim i javnim službama, nego i u svim ostalim legalnim poslovnim sredinama, vodi gubitku povjerenja u stručnost i obrazovanje kao osnovne jamce postizanja profesionalnih ciljeva. Svjesno odustajanje od vlastite stručnosti i profesionalnosti može uzrokovati cijeli niz društveno disfunkcionalnih mogućnosti, poput relativno trajne deprivacije radno aktivnog stanovništva, koja s jedne strane vodi pokušaju prilagodbe, tj. pristanku uz devijantne kriterije političke i druge podobnosti, a kao iduća alternativa poštenoj zaradi i stručnom uspjehu unutar struktura državne uprave nudi se i široki spektar kriminalnih mogućnosti koje se također prepoznaju pod zajedničkim imenom – korupcija.

Poslije pokušaja lociranja žarišnih mjesta samoobnavljanja devijantnosti i kriminala u hrvatskom društvu, potrebno je analizirati i neke od kontekstualnih obrazaca, ponajprije onih s društvenog područja kulture, koji osiguravaju kontinuitet povjerenja u devijantne i kriminalne metode uz poseban naglasak na sve rašireniju sklonost oružju koje možda najjasnije govori o porastu potencijala za različite oblike kriminala i devijantnosti, povjerenju u neinstitucionalne i bespravne metode ostvarenja društvenih ciljeva te nepovjerenje u državne institucije.

NEKI OD MOGUĆIH PRISTUPA OBJAŠNJENJU NEPOVJERENJA U DRŽAVNE INSTITUCIJE I “KULTURA ORUŽJA” KAO POPRATNI FENOMEN

Društvo u “začaranom krugu” kriminala može opisno biti definirano kao ono koje je obilježeno dubokom međusobnom prožetnošću kriminalnih vrijednosti i normi sa svim ostalim vrijednostima i normama, promocijom kriminalnih vrijednosti i normi putem nepostojanja primjerene socijalne kontrole, tj. prepoznatljivog i redovitog kontinuiteta na relaciji prekršaj – kazna, kao i uglavnom nedovoljnom te iskustveno nepotkrijepljenom socijalizacijom putem društveno manifestnih poželjnih normi i vrijednosti.

Moguće je upustiti se u razmatranje fenomena bezakonja i devijantnosti u hrvatskom društvu iz perspektive primjera *ljubavi za oružjem* u smislu uporabe, legalnog i nelegalnog posjedovanja. U razumijevanje i objašnjenje tog fenomena koji je prisutan na nacionalnoj društvenoj razini (razini kulturno, politički i gospodarski jedinstvenog prostora), moguće je uključiti niz pristupa, ali se kao najprimjereniji za analizu problema oružja na nacionalnoj razini izdvajaju dva kulturološka aspekta: normativni i vrijednosni.

Normativni aspekt među najvažnije elemente ubraja društveni proces socijalne kontrole i u tom se kontekstu legitimnim postavlja pitanje o razini socijalne kontrole u prijeratnom i poslijeratnom razdoblju te je li rat jedini krivac što je društvo u jednom trenutku dopustilo stvaranje potencijala za razvoj kulture devijantnosti i nasilja, ili je potrebno posegnuti i za konfliktnim perspektivama tumačenja društva koje upozoravaju na karakter kapitalizma kojemu za postojanje i razvoj nužno treba široko i slobodno područje podzemlja i crnog tržišta, jer je po samoj logici tržišta sve, pa tako i cijeli niz kriminalnih aktivnosti i usputnih rekvizita kojima se ostvaruje dobit, prije svega oružje, dostupno slobodnom izboru, kupnji i prodaji.

Osim toga, normativni aspekt na puno širem području uključuje opću logiku donošenja i provedbe zakona, a odnosi se na izgradnju dosljedne i poticajne normativne strukture sukladno kojoj će opredjeljenje bilo kojeg aktera za nasilje i oružje (od neovlaštenog posjedovanja do prijetnji i ubojstva) biti iskustveno neisplativo i opasno, dok će na drugoj strani iskustvo opredjeljenja za mirno, nenasilno rješavanje problema i kreativno prosocijalno ostvarivanje ciljeva biti isplativo i kontinuirano pozitivno sankcionirano. Kao i u većini ostalih oblika kriminala i devijantnosti, najviši stupanj odgovornosti za ovu razinu postojanja normativne devijantnosti u društvenim odnosima, vezan je uz društvene položaje u kojima je koncentrirana i najveća moć za stvaranje normativno poticajnoga društvenog ambijenta, a to su položaji koje zauzimaju i prema kojima u hrvatskom društvu uglavnom posežu političke elite.

Vrijednosni aspekt povjerenja u oružje, kriminal i nasilje među najvažnije elemente fokusira socijalizacijski proces, a uključuje individualnu, grupnu, nacionalnu i socijetalnu razinu opredjeljenja za kriminal, nasilje i sklonost oružju. Na individualnoj razini govorimo o osobnom izboru pojedinoga društvenog aktera u kojemu posjedovanje oružja zauzima značajno mjesto na njegovoj vrijednosnoj skali. Ta vrijednosna usmjerenost može biti utemeljena na neutralnoj i relativno bezopasnoj kolekcionarskoj želji, kao i na kriminalno nasilničkim motivima. Također može biti potaknuta strahom za vlastitu sigurnost povezanim s nepovjerenjem u one društvene institucije koje su zadužene za promociju i zaštitu građanske sigurnosti i od kojih se ista očekuje. Ta je zaštita posebno značajna ako se među *ljubiteljima oružja* nalaze i građani koji su sudjelovali u obrani zemlje i kojima je jedan od primarnih manifestnih ciljeva bio izgraditi državu kao suverenu i djelotvornu strukturu, koja će uz ostale vrste usluga jamčiti i sve potrebne razine sigurnosti.

Grupna razina vrijednosnog opredjeljenja za kriminal i nasilje može biti objašnjena na raznim kriterijima. Profesionalni kriterij odnosi se na društvene skupine i kategorije kojima je posjedovanje i uporaba oružja bitna značajka posla koji legalno obavljaju. Tradicionalni kriterij odnosi se na društvene skupine koje su u kulturološkom smislu bile egzistencijalno prinuđene privikavati se na oružje ili su bile u geografskom dodiru s kulturama u kojima se u simboličkom smislu naglašeno pozitivno ocjenjuje oružje i njegova društvena funkcija. Moguće je poslužiti se i kriterijem *negativnog iskustva* pojedinih manjinskih skupina koje bez obzira na realno postojanje diskriminacije žive s trajnim nepovjerenjem u institucije i skrivaju oružje *za svaki slučaj*.

Vrijednosti kriminala i nasilja na nacionalnoj razini mogu se tumačiti u smislu uključenosti društva u širi kulturno vrijednosni kontekst socijetalne zajednice koja mo-

že preferirati i socijalizacijski posredovati vrijednosti oružja i ratovanja po sebi. Riječ je o društvima koja se u klasičnoj sociološkoj literaturi nazivaju *militarističkim društvima*¹⁹ u kojima su oružje i nasilje društveno poželjne vrijednosti koje se dokazuju u procesu inicijacije, a potom su temelj društvenog uspjeha i zauzimanja prestižnoga društvenog položaja. Društvo na nacionalnoj razini također može biti uključeno u šire socijetalne okvire ili pod većim utjecajem kulturnih sadržaja u kojima su poželjnije vrijednosti mirotvorstva i rada, pa su za proces “inicijacije” važnije diplome koje svjedoče o stečenom znanju, dok kreativnost i povjerenje u društvene norme predstavljaju osnovu društvenog uspjeha.

Na kraju treba upozoriti na mogućnosti razgradnje društvenih odnosa strukturiranih poticajno u odnosu na devijantnost, kriminal i nasilje, koja u iskustvu aktera ostavljaju prevladavajući dojam da su devijantna sredstva lakši i relativno bezopasan put za postizanje poželjnih ciljeva.

PROBOJ IZ ZAČARANOG KRUGA

Postoji li izlaz i što je sve potrebno učiniti u tu svrhu? Za prvi korak prema izlazu iz *začaranog kruga* kriminala treba razotkriti i razumjeti slabosti dosad prisutne prevencije i borbe protiv kriminala. Najslabija točka borbe protiv kriminala koja je do sada vođena, upravo je oslanjanje na logiku koja je dopustila razvoj devijantnih struktura, te neovisno o svijesti uključenih aktera kontinuirano promovirala kriminal kao alternativno, prihvatljivo, poželjno, a ponegdje i kao jedino djelotvorno sredstvo postizanja postavljenih ciljeva. Opisana logika prepoznatljiva je u dominaciji politike nad društvenim institucijama koje nužno moraju razvijati autonomne, samostalne i od politike neovisne strategije djelovanja te stvarati poslovne odluke na temelju znanstvenih, stručnih i profesionalnih kriterija.

Osnovna slabost politički ovisnih odluka očituje se u nepostojanju zajednički definiranih ciljeva i nepostojanju povratne odgovornosti. Naime, strategijske su odluke načelno imale uporište u društvu jer su ostali članovi društva demokratskom procedurom izabrali njihove donositelje, tj. političke elite. Potom su te odluke imale obvezujući karakter za članove društva koji nisu sudjelovali u njihovu donošenju, a samo su ti članovi društva plaćali konačne troškove i snosili posljedice tih odluka. Niz jednosmjernih odluka usmjerenih prema različitim, katkad čak međusobno suprotstavljenim ciljevima, koje se ne ispravljaju na temelju empirijske provjere, tj. njihovih stvarnih posljedica, nego se uporno na njima ustraje, vodeći se načelom neupitnosti njihovih donositelja, mogu biti dezorganizirajuće za društvo, što se upravo takvim i pokazalo na primjeru odnosa hrvatskog društva i kriminala.

Osim potrebe za isključivanjem utjecaja političkih kriterija na strategijske odluke iznova treba naglasiti i prisutnost političkih kriterija i aktera u institucijama koje bi po definiciji trebale djelovati stručno i profesionalno neovisno, što se ponajprije odnosi na policijske institucije. Kreiranje političkih strategija protukriminalnih aktivnosti koje znatno isključuje znanstvenu i strukovnu logiku te afirmira kriterij političkih ocjena

¹⁹ O kakvima je među ostalima govorio Herbert Spencer.

i interesa, da bi poslije djelovalo obvezujuće na policijsku instituciju, od početka se nalazi na po sebi nestabilnim temeljima. Strukovno neovisnu i profesionalno dosljednu policijsku aktivnost usmjerenu sprječavanju i sankcioniranju kriminala moguće je uspješno provoditi isključivo na znanstvenoj i stručnoj logici, što znači da se valjane odluke mogu donositi isključivo temeljem neovisne stručne ekspertize i empirijske provjere. Kad niz procjena i odluka presudno ovisi o percepciji i interesima različitih političkih grupa koje su se proteklih godina smjenjivale na čelu države i njezinih specijaliziranih institucija, nastaje diskontinuitet međusobno suprotstavljenih strategija te trajna ovisnost struke o politici. U takvim okolnostima ne samo što nije moguće osigurati razvoj primjerene socijalne kontrole barem na razini “aritmetičke progresije”, tj. korak po korak, nego stalno prijeto dezorganizacija i deprofesionalizacija institucije primarno zadužene za borbu protiv kriminala, koji se istodobno razvija potpuno slobodno, ne respektirajući pravila, propise, kompromise i političke interese, pa je njegovo osvajanje društvenog prostora moguće opisati pojmom “geometrijske progresije”.

Paradoks raste kad se u obzir uzme da je emancipacija državnih i javnih institucija od presudnoga političkog utjecaja u ovom trenutku hrvatske društvene stvarnosti moguća samo uz konsenzualnu odluku samih političkih elita, tj. njihovim odricanjem dijela moći u korist institucija i skupina bez čijeg je neovisnog razvoja i djelovanja društvu nemoguće adekvatno odgovoriti na izazov alternativne kriminalne socijalizacije te kriminalnih ciljeva i pravila kojima su izloženi članovi društva.

ZAKLJUČAK

Konačni rezultat spomenutih društvenih pojava negativno utječe na procese modernizacije i demokratizacije društva (u smislu visoke vjerojatnosti o kontinuiranoj usklađenosti društvenih potencijala s potencijalima same populacije). Drugim riječima, u hrvatskom društvu nisu stvoreni uvjeti koji bi potaknuli prevladavanje društvenih odnosa utemeljenih na tradicionalnim predmodernim²⁰ obrascima s obilježjima razmjenskog i dogovornog gospodarstva, prihvaćanja i uvažavanja članova na osnovu pripadnosti, a ne na osnovu neotuđivih ljudskih i postignutih građanskih prava, kao i uvažavanja različitosti koja donosi prednost u odnosu na nemogućnost razvoja unutar konteksta unificirane jednakosti.

Sve dok poslije nekakvoga *posebnog* kriminalnog događaja, koji za razliku od onih svakodnevnih izazove pozornost ukupne javnosti, politički akteri – predstavnici izvršne vlasti – budu upućivali *dramatične* pozive institucijama za obračun s organiziranim kriminalom, nameću se barem četiri zaključka o karakteru države i društva kojega ta ista država servisira. Prvi je zaključak da je dosad organizirani kriminal bio legalna i legitimna društvena djelatnost; drugi da je izvršna vlast nadležna donositi odluke o tome što kriminal jest, a što nije; treći da su zakonodavna i sudbena vlast u službi izvršne vlasti; te konačno da dotično društvo doista nema trajan i jasan elementarni vrijednosni konsenzus o tome što je društveno prihvatljivo i konstruktivno, a što je neprihvatljivo i destruktivno.

²⁰ O stadijima modernizacijskih procesa pisao je na primjer Ronald Inglehart u knjizi “Modernization and postmodernization: cultural, economic and political change in 43 societies” (1997).

Postoji li društveno konsenzualna volja za promjenom nabolje, od političkih se elita, kojima članovi društva povjeravaju presudnu moć i sredstva za kreiranje vizija razvoja i poticajne društvene klime i koje su po definiciji odgovorne za propuštene prilike i opći dojam da se kriminal u hrvatskom društvu isplati, očekuje da povjerene ovlasti usmjere stvaranju poticajnoga društvenog okruženja u kojemu će životno iskustvo članovima društva ostavljati presudan dojam da je dobro doista dobro i isplativo, a da je kriminal kažnjiv i neisplativ.

Koliko god je sustavna deprofesionalizacija kao posljedica političkog kadroviranja disfunkcionalna za razvojne procese nekog društva, toliko je uvijek moguće i rješenje toga problema, jer ovisi o volji političkih aktera u čijim je rukama koncentrirana glavna društvena moć. Takva bi volja trebala potaknuti zajedničku odluku relevantnih političkih aktera da se točno odrede politički zamjenjive funkcije i položaji na koje će se dolaziti postavljanjem, dok će sve ostale funkcije i radna mjesta biti podložni javnom natječaju i neovisnoj odluci stručnih povjerenstava. Odluka je to kojom bi se izvan zakona stavilo svako daljnje političko upletanje u poslove profesionalnih struktura državne i javne uprave.

Na prvi je pogled to tek mali pomak za koji je potrebno isto tako malo dobre volje upravo onih društvenih aktera koji ionako, barem deklarativno, prihvaćaju obvezu i daju riječ pred očima javnosti da im je zajedničko dobro i dobro građana iznad svega, a posebno iznad individualnih i stranačkih interesa. Ipak, upravo taj korak još uvijek nemilosrdno dijeli hrvatsko društvo od konačnog rješenja korupcije, uspostave dobro uređene pravne države i odbacivanja velikoga totalitarnog balasta s kojim nam poželjna demokracija činjenično ostaje nedostižnom iluzijom. Taj je korak preduvjet za proboj iz *začaranog kruga* kao i za uspješnu neutralizaciju kriminala na svim četirima razinama kojima se *krug* zatvara: na razini ekscesa (individualnog i grupnog), na organiziranoj razini s potporom u dijelu državnog aparata, na razini organiziranog kriminala koji "ima svoju državu" te konačno na razini alternativnih supostojećih društvenih odnosa koji se kreiraju neometano i paralelno putem kriminalnih vrijednosti i normi.

LITERATURA

- Baynes, Kenneth (2006) Ethos and Institution: On the Site of Distributive Justice. **Journal of Social Philosophy** 37(2):182–196.
- De Francisco, Andrés (2006) A Republican Interpretation of the Late Rawls. **The Journal of Political Philosophy** 14(3):270–288.
- Durkheim, Emile (1982) **Elementarni oblici religijskog života: totemistički sistem u Australiji**. Beograd, Prosveta.
- Foucault, Michel (1989) **Archeology of Knowledge**. Routledge Classics – London and New York.
- Foucault, Michel (2002) **Riječi i stvari**. Golden marketing, Zagreb.
- Frances, Bryan (2005) When a Skeptical Hypothesis is Live. **NO^US** 39(4):559–595.
- Gentry, Glenn (2007) Rawls and Religious Community: Ethical Decision Making in the Public Square. **Christian Bioethics** 13(2):171–181.
- Hrvatski enciklopedijski rječnik**. Zagreb, Novi liber, 2003.

- Inglehart, Ronald (1997) **Modernization and postmodernization: cultural, economic, and political change in 43 societies**. Princeton, Princeton University Press.
- Khatchadourian, Haig (2006) Compensation and Reparation as Forms of Compensatory Justice. **Metaphilosophy** 37(3–4):429–448.
- Kleingeld, Pauline (2006) Defending the Plurality of States: Cloots, Kant, Rawls. **Social Theory and Practice** 32(4).
- Lægaard, Sune (2006) Feasibility and Stability in Normative Political Philosophy: The Case of Liberal Nationalism. **Ethical Theory and Moral Practice** 9:399–416.
- Lott, Micah (2006) Restraint on Reason and Reasons for Restraint: a Problem for Rawls' Ideal of Public Reason. **Pacific Philosophical Quarterly** 87:75–95.
- Luhmann, Niklas (1981) **Teorija sistema – svrhovitost i racionalnost**. Globus, Zagreb.
- Luhmann, Niklas (1992) **Legitimacija kroz proceduru**. Naprijed, Zagreb.
- Luhmann, Niklas (2001) **Znanost društva**. Politička kultura, Zagreb.
- Martinson, David L. (2006) Using John Rawls to Teach the Limits of Majority Power in a Democratic Society. **Social Studies** March/April.
- Matić, Renato (2003) **Društvena promocija bezakonja – uvod u sociologiju devijantnosti**. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Mosley, Paul i Verschoor, Arjan (2005) Risk Attitudes and the “Vicious Circle of Poverty”. **The European Journal of Development Research** 17(1):59–88(30).
- Rawls, John (1973) **A Theory of Justice**. The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts.
- Rawls, John (1993) **O liberalizmu i pravednosti**. Rijeka: Hrvatski kulturni dom Rijeka.
- Rawls, John (1999) **The Law of Peoples – with “The Idea of Public Reason Revisited”**, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England.
- Rawls, John (2000) **Politički liberalizam**. Zagreb: KruZak.
- Richardson, Henry S. (2006) Rawlsian Social-Contract Theory and the Severely Disabled. **The Journal of Ethics** 10:419–462.
- Ron, Amit (2006) Rawls as a Critical Theorist. **Philosophy & Social Criticism** 32(2):173–191.
- Sadler, Brook J. (2007) Collective Responsibility, Universalizability, and Social Practices. **Journal of Social Philosophy** 38(3):486–503.
- Santurri, Edmund N. (2005) Global Justice After the Fall, Christian Realism and the “Law of Peoples”. **Journal of Religious Ethics** 33(4):783–814.
- St John, Jeremy (2007) Problems with Theory, Problems with Practice: Wide Reflective Equilibrium and Bioethics. **South African Journal of Philosophy** 26(2):204–215.
- Vaughan, Barry (2007) The provision of policing and the problem of pluralism. **Theoretical Criminology** 11(3):347–366.
- Wilson, James (2007) Transhumanism and Moral Equality. **Bioethics** 21(8):419–425.
- Weber, Max (1976) **Privreda i društvo**, Beograd, Prosveta.
- Županov, Josip (1995) **Poslije potopa**. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

THE CROATIAN SOCIETY AND THE VICIOUS CIRCLE OF CRIME

RENATO MATIĆ
Croatian Studies, Zagreb

ANITA GROZNICA

The paper analyzes appearance and acceptance levels of the various deviance forms in Croatian society and the spread of the belief that crime pays off, while honesty and knowledge do not.

*The **vicious circle** notion, from sociological theories on poverty, will thereby be used to describe the same logic underlying both crime prevention and its growth. Crime growth can be described via four phases. The first is excess level, followed by the organized crime level, still figuring as acceptable in the developed rules of law (state with its mafia), up to the level lacking the rule of law (mafia with its state), and finally the level at which deviant norms and values govern social relations.*

*The ideal-type concept of the **well-ordered society**, from John Rawls's theory, will thereby be applied. It refers to a society with stabilised democracy and efficient rule of law, where crime triggers the perpetrator repression mechanism, which creates the image of crime not being worth a while. Sanction efficiency has multiple preventive effects regarding crime. If individual deviance remains unpunished or a crime is justified because of a "higher cause", excess becomes regular. In case material goods acquired by fraud remain in the hands of offenders, virtues of diligence and justice cannot be perceived as efficient concerning objective attainment. The potential to break the "vicious circle" resides with political elites, who hold most social power and should direct it towards harmonising economic and cultural capital with human potential in order to create a stimulating social climate.*

Key words: DEVIANCE, CRIME, RAWLS, VICIOUS CIRCLE, WELL-ORDERED SOCIETY

